

Praca z uczniem zdolnym

Data dodania: 2009-12-28 12:28:05

Autor: Jolanta Michna

Uczniem zdolnym jest to takie dziecko, które oprócz widocznych i wysokich zdolności ogólnych odznacza się równocześnie wybitnymi uzdolnieniami specjalnymi, a także znaczącymi osiągnięciami w nauce szkolnej, jak również dyspozycjami twórczymi.

Cechy dziecka zdolnego wyróżniające go spośród innych dzieci:

- Posiada nieprzeciętne możliwości rozumowania, radzenia sobie z abstrakcją, generalizowaniem faktów, rozumienia znaczeń i widzenia powiązań między nimi.
- Posiada wielką ciekawość poznawczą.
- Posiada szerokie zainteresowania.
- Posiada szeroką rozpiętość uwagi, która umożliwia mu koncentrowanie się i bycie wytrwałym w rozwiązywaniu problemów i pogłębianiu zainteresowań.
- Jest nieprzeciętne w ilości i jakości słownictwa, w porównaniu z dziećmi w jego wieku.
- Posiada zdolność do samodzielnej, efektywnej pracy.
- Posiada umiejętność przenikliwej obserwacji.
- Okazuje inicjatywę i oryginalność pracy umysłowej.
- Czujnie i szybko odpowiada na nowe idee.
- Ma zdolność szybkiego zapamiętywania.
- Interesuje się bardzo naturą człowieka i światem
- Posiada niezwykłą wyobraźnię.
- Potrafi łatwo podążać za wskazówkami.
- Ma wiele zainteresowań (hobby).
- Uczy się szybko i łatwo.

Najkorzystniejsze z punktu widzenia przyszłości dziecka jest rozwój wszechstronny i harmonijny, zakłócenia w jednej dziedzinie mogą bowiem powodować ograniczenia w pozostałych.

Najważniejszym etapem życia, w którym można wpływać na wszechstronny rozwój dziecka, jest okres od urodzenia do 10 r.ż. Kształtowanie potrzeb poznawczych w tym przedziale wieku daje najlepsze efekty. Dziecko wdrożone do twórczego myślenia na początku kariery szkolnej, nabierają nawyków samodzielnej, twórczej aktywności w różnych dziedzinach.

Tak więc pracując z dziećmi, należy stymulować i rozwijać w miarę możliwości wszystkie najistotniejsze sfery funkcjonowania jednostki, tj. intelekt, emocje, ekspresję słowną, plastyczną, ruchową, a także umiejętność dobrego współżycia z ludźmi.

Metody, jakie mogą być stosowane w trakcie nauki szkolnej, stymulujące rozwój zdolności uczniów:

- Stopniowe zwiększanie wymagań, jednak nie przekraczające możliwości ucznia,
- Ciekawe prowadzenie lekcji — wprowadzenie inspirujących elementów materiału, wykorzystanie wiadomości pozaszkolnych, prowadzenie zajęć w oparciu o prace grupową uczniów i samopomoc koleżeńską,
- Realizacja indywidualnych programów kształcenia,
- Podejmowanie indywidualnego toku nauki z poszczególnych przedmiotów lub przenoszenie do klas programowo wyższych z jednego lub kilku przedmiotów, o ile jest to uzasadnione względami społecznymi,
- Zachęcanie do wymyślania, tworzenia rzeczy w sposób społecznie użyteczny, oryginalny i dotychczas nieznan,
- Uczenie twórczego rozwiązywania problemów, motywowanie do samodzielności i podejmowania inicjatyw,
- Zachęcanie do konfrontacji wiedzy w konkursach, olimpiadach,
- Wskazywanie dodatkowych źródeł wiedzy oraz inspirowanie do korzystania z rozmaitych zajęć pozalekcyjnych w celu rozwijania zainteresowań oraz aktywności poznawczej,
- Stwarzanie atmosfery akceptacji, wyrażanie zadowolenia z sukcesów, uczenie przyjmowania uwag i radzenia sobie z niepowodzeniami.

Przyczyny, z powodu których niektórzy uczniowie zdolni nie mają wysokich osiągnięć w nauce:

- Nadpobudliwość wyobraźniowa
- Nadpobudliwość emocjonalna
- Nadpobudliwość zmysłowo-sensoryczna
- Nadpobudliwość psychomotoryczna

Wbrew przekonaniu dzieci zdolne wymagają szczególnej opieki, którą uzasadnia chociażby ich indywidualność (cechy inności) oraz niezwykła złożoność ich problemów szkolnych, społecznych i emocjonalnych. Wychowując i kształcąc dzieci zdolne warto mieć świadomość ich cech inności.

Szanse i zagrożenia dla rozwoju uczniów zdolnych

Człowiek rozwija się przez całe życie. Okres szkolny jest jednym z najintensywniejszych etapów w rozwoju osoby. Rola edukacji i szkoły ma, podobnie jak środowisko rodzinne, niebagatelne znaczenie. To właśnie owe uwarunkowania środowiskowe decydują o kierunku i intensywności rozwoju jednostki. Chciałabym wykazać, jakie szanse i zagrożenia wiążą się z kształceniem uczniów zdolnych.

Co oznacza syntagma „uczeń zdolny”? Tadeusz Lewowicki na podstawie zebranych przez siebie definicji pojęcia uczeń zdolny wyróżnił główne cechy. Są to: wysoki poziom zdolności ogólnych do uczenia się, określone zdolności specjalne oraz wysokie osiągnięcia lub możliwości osiągnięć w różnych dziedzinach. Uczniów zdolnych charakteryzują inne cechy, które są związane ze zdolnościami i wpływają na ich rozwój

i osiągnięcia. Wśród nich wyróżnia się: silne i wielostronne zainteresowania, silną motywację do zajmowania się wybranymi dziedzinami, sprzyjające uczeniu się właściwości układu nerwowego (np. silne i ruchliwe procesy nerwowe), zrównoważenie emocjonalne, skłonność do introwersji. Wydawać by się mogło, że szczególnie uzdolnione osoby są w lepszym położeniu niż uczniowie przeciętni. Jednak z edukacją takich osób jest związanych wiele problemów natury praktycznej i społecznej. Na rozwój i kształcenie zdolności wpływają również rodzice, ich postawy wobec dziecka, wartości, jakie reprezentują, wsparcie lub jego brak. Ważną rolę odgrywa także środowisko rówieśnicze.

Edukacja a rozwój zdolności

Osiągnięcia ludzi zdolnych są motorem rozwoju w każdej dziedzinie życia. Z tego właśnie powodu społeczeństwo dba o zapewnienie utalentowanym dzieciom i młodzieży odpowiednich warunków do rozwijania i kształtowania uzdolnień. Programy szkolne są dostosowane do poziomu przeciętnego ucznia, a wymagania stawiane zdolnym są poniżej ich możliwości, co hamuje ich rozwój. Tacy uczniowie nudzą się na lekcjach, a to prowadzi do konfliktów ze szkołą. Zdarza się też, że przestają się uczyć, w efekcie czego otrzymują słabe oceny, które nie są miarą ich rzeczywistych możliwości.

Istnieją różne sposoby kształcenia wybijających się jednostek. Są to działania nastawione na dążenie do szybszego rozwoju uczniów, poszerzania zakresu ich wiedzy, kształtowania twórczego myślenia, oryginalności. Przyspieszanie nauki szkolnej może polegać na wcześniejszym podejmowaniu nauki w szkole, podwójnym promowaniu, kształceniu indywidualnym. W świetle badań H. Klausmeiera nad skutkami przyspieszania nauki ten rodzaj wspomaganie rozwoju jest korzystny. Ponadto taka forma wpływa mobilizująco na uczniów.

A z drugiej strony obserwuje się niekorzystny wpływ ciągłego zmieniania klasy na rozwój społeczny uczniów zdolnych, np. niższy poziom akceptacji przez kolegów, który prowadzi do odizolowania się uczniów zdolnych. Stanowi to zagrożenie dla właściwego funkcjonowania społecznego takiej osoby. W edukacji uczniów zdolnych powinno się kłaść nacisk również na ten aspekt rozwoju. Przykładowo, w systemie daltońskim brakowało wysiłków nad uspołecznieniem uczniów. A przecież obecne czasy wymagają umiejętności współdziałania, współpracy. Z tego powodu należy być czułym na zagrożenia dla rozwoju, jakie niesie ze sobą nadmierna indywidualizacja procesu nauczania. Optymalnym rozwiązaniem byłoby, moim zdaniem, wyważone balansowanie między dwiema funkcjami wychowania: socjalizacyjną i emancypacyjną.

Rola nauczyciela

Inny związany z kształceniem aspekt to rola nauczycieli, a także rodziców. Trzeba pamiętać, że uczniowie o wybitnych zdolnościach wymagają specjalnej opieki i pomocy w kształceniu. Zaniedbania wynikające z powszechnego przekonania, że dziecko zdolne zawsze da sobie radę, grożą zahamowaniem, nieodpowiednim ukierunkowaniem rozwoju zdolności. Nieodpowiednia organizacja procesu nauczania często prowadzi do tego, że uczniowie zdolni mają niechętny stosunek do szkoły i czasami słabe, w porównaniu z możliwościami, wyniki.

Wspomniana organizacja dotyczy nie tylko zakresu osiągnięć poznawczych, ale i

wychowawczych. Uczniowie zdolni chętnie pomagają słabszym kolegom, dobrze radzą sobie, sprawując funkcje kierownicze i organizacyjne. Zachęcanie i wspomaganie ich w tego rodzaju aktywności ma duże znaczenie w kształtowaniu osobowości i społecznego nastawienia. Lewowicki zauważa, że poziom działalności społecznej spada, kiedy zadania nie są ściśle określone.

A więc nauczanie wspomaga rozwój, a także kształtuje zdolności. Mimo bezdyskusyjnych możliwości, jakie oferuje współczesny system edukacyjny, istnieją też pewne zagrożenia dla rozwoju. Zagrożone są głównie związane ze sobą sfery: społeczna i osobowościowa.

Osobowość a zdolności

Innym zagadnieniem jest rozwój osobowości uczniów zdolnych. Wpływają na niego takie czynniki, jak: zadatki biologiczne, środowisko, system wychowania i nauczania oraz aktywność własna jednostki, świadome uczenie się, motywacja. Między zdolnościami a cechami osobowości zachodzą współzależności. Posiadanie określonych cech charakteru, jak np. wytrwałość, pracowitość, przyczyniają się do rozwoju uzdolnień. Natomiast brak wymienionych cech może wywołać odwrotny efekt. A z drugiej strony charakter kształtuje się, między innymi, pod wpływem zdolności ogólnych i specjalnych. Tak więc jest ważne, aby wydobyć cechy charakteru, które będą wspomagały kształtowanie się zdolności.

Ważną rolę w rozwoju dzieci, nie tylko tych zdolnych, pełnią interakcje z rówieśnikami i dorosłymi. Uczniowie zdolni szukają partnerów interakcji wśród rówieśników (i innych osób) dorównujących im poziomem wiedzy, umiejętności, a także chętnie przebywają w towarzystwie dorosłych, od których mogą się nauczyć czegoś nowego. Wymiana intelektualna przyczynia się do rozwoju umysłowego, ale też kształtuje więź koleżeńską oraz pozytywną postawę wobec dzielenia się wiedzą z innymi. Często wyraża się ona w tzw. tutoring, czyli nieformalnym, spontanicznym nauczaniu. Uczeń zdolny może w ten sposób przekazywać kolegom informacje dotyczące jakiejś dziedziny, zainteresować przedmiotem, pomóc w zrozumieniu. Tutoring niesie ze sobą korzyści dla obu stron interakcji. W ten sposób uczeń zdolny uczy się wykorzystywać wiedzę do celów społecznych. Jest to ważne z tego względu, że nadal w polskich szkołach uczniowie zdolni są niezbyt pozytywnie postrzegani przez kolegów, choć i to powoli się zmienia i nie jest regułą. Czasami przyczyna nieakceptowania przez grupę leży w nich samych. Nie mogąc znaleźć odpowiedniego partnera interakcji wśród rówieśników, odsuwają się od grupy. Jednakże choć takie sytuacje się zdarzają, to wyniki badań (np. Termána czy Gallaghery i Crowderera) pokazują, że uczniowie ci łatwo się przystosowują do współpracy, są aktywni i lubiani.

Rodzice ucznia zdolnego

Środowisko rodzinne może sprzyjać rozwojowi lub go hamować. W mojej pracy założyłam, że uczniowie zdolni pochodzą z pełnych, średnio sytuowanych rodzin; pominęłam przypadki trudniejszej sytuacji rodzinnej i materialnej dzieci zdolnych. Rodzice kładą nacisk na naukę i wykształcenie, które są drogą do osiągnięcia sukcesu. Wspierają dzieci zdolne w nauce poprzez np. posyłanie ich na dodatkowe zajęcia. Jednak nawet to optymalne z pozoru środowisko rodzinne może zagrażać rozwojowi, ujmowanemu w szerszym kontekście niż tylko kształcenie umysłowe.

Ambicje rodziców związane z ich zdolnym dzieckiem mogą mieć destruktywny wpływ na jego rozwój społeczny, emocjonalny. Rodzice powinni zachęcać dziecko do kontaktów z rówieśnikami, kolegami, bo w ten sposób dziecko uczy się żyć w społeczeństwie. Natomiast izolowanie dziecka zdolnego od „głupszych” (w mniemaniu rodziców) kolegów ma swoje negatywne następstwa w postaci zaburzeń w kontaktach interpersonalnych oraz w funkcjonowaniu społecznym emocjonalnym.

Takie postępowanie spotyka się wcale nierzadko. Przykładem może być zdolna uczennica, którą rodzice z racji jej zdolności zachęcali do nauki, ale nie angażowali do żadnych prac związanych z prowadzeniem domu, wyręczali w załatwianiu nawet najprostszych spraw. Dodatkowo ograniczali jej kontakty z rówieśnikami. W efekcie takiego postępowania osoba ta osiąga sukcesy intelektualne, ale w życiu codziennym jest bezradna i ma trudności w nawiązywaniu głębszych znajomości. W ten oto sposób rodzice, troszcząc się wyłącznie o rozwój intelektualny zdolnego dziecka, zaniedbali inne obszary jego funkcjonowania.

Powyższy przykład obrazuje, jakie znaczenie w rozwoju dziecka, choćby nie wiadomo jak zdolnego, mają rodzice. Ich wpływ może być podtrzymujący, wspomagający, ale też są z nim związane pewne zagrożenia i ograniczenia dla prawidłowego rozwoju dzieci zdolnych.

Współkształtować osobowość

Społeczeństwo potrzebuje ludzi utalentowanych, gdyż dzięki nim jest możliwy postęp. To właśnie społeczeństwu zależy na odpowiednim kształceniu tych osób (mam na myśli zarówno osoby o specjalnych zdolnościach oraz te ogólnie uzdolnione).

W związku z tym istnieją dwie tendencje:

- Z jednej strony wydaje się być w pełni uzasadnionym tworzenie specjalnych szkół dla uczniów zdolnych, jak się to czyni w stosunku do dzieci niepełnosprawnych umysłowo.
- Z drugiej zaś — badania pokazały, że stosowanie w normalnych, niewyselekcjonowanych klasach indywidualizacji wymagań przyspiesza rozwój zarówno uczniów wybitnych, jak i pozostałych.

Którą z tych możliwości wybrać? Czy skupić się na tworzeniu warunków do edukacji, które wychodziłyby naprzeciw potrzebom osób zdolnych, czy może podnosić poziom uczniów przeciętnych?

Środowisko rodzinne, rówieśnicze i szkolne może mieć pozytywny lub negatywny wpływ. Rola nauczycieli w edukacji uczniów zdolnych nie powinna się jedynie ograniczać do przekazywania wiedzy. Podobnie jak rodzice mogą oni sterować rozwojem umiejętności społecznych, współkształtować osobowość i sferę emocjonalną. Nadmierna socjalizacja bądź indywidualizacja nie są korzystne. Są potrzebne osoby zdolne, inteligentne, twórcze, ale też dobrze przystosowane i zrównoważone emocjonalnie. Inną kwestią jest pytanie, jak to osiągnąć.

Gdzie można zgłosić się po pomoc i poradę w sprawie dziecka zdolnego?

- POWIATOWE PORADNIE PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNE
- KRAJOWY FUNDUSZ NA RZECZ DZIECI ul. Chocimska 14, 00-791 Warszawa, tel. (22) 848-24-68, 848-23-98
- CENTRUM INFORMACYJNO- KONSULTACYJNE DS. DZIECI ZDOLNYCH ul. Raszyńska 8/10, 02- 026 Warszawa, tel. (22) 822-71-68
- STOWARZYSZENIE SZKÓŁ TWÓRCZYCH ul. Konrada 21/78, 01-922 Warszawa, tel. (22) 663-64-65

Literatura:

1. Borzym, I. (1979). *Uczniowie zdolni*, Warszawa: PWN
2. Lewowicki, T. (1986). *Kształcenie uczniów zdolnych*, Warszawa: WSiP
3. Partyka, M. (1999). *Zdolni utalentowani twórczy. Poradnik dla pedagogów, psychologów i rodziców*, Warszawa: CPP-P MEN

Opracowała: Jolanta Micha, Szkoła Filialna w Ocyplu

Literka.pl Literka.pl